

برجی جلد

صَفْوَةُ النَّبِيِّ

فِي

تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ

مَحْرَبِي

مَشِيخِ الْإِسْلَامِ

مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ

استانبول — مطبعة عامرة

١٣٣٥

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ سورة فاتحه ﴾

بوسوره کریمه نیک بر جوق اسماری و بو اسملرک پک کوزل وجه تسمیه لری وار ایسه ده بزیا لکتر (فاتحه الكتاب) و (ام القرآن) اسماریله بونلرک وجه تسمیه لری بوجه آتی بیانله اکتفا ایتمکی مناسب کوردک .

بوسوره کریمه تعلم و کتابتده ، اول قرآن عظیم و مبدأ فرقان کریم اولدیغی جهنله [اول کتاب] معناسه اولان (فاتحه الكتاب) عنوان جلیلی ایله معنون اولدیغی کی مشتملات کتابدن ثنا علی الله و امر ونهی ایله تعبد و وعد و وعیدنی بیاندن عبارت ، مقاصد عظمایی و بلکه ده معانی قرآنیه نیک هیئت مجموعه سی اولان طریق مستقیمه سلوک و منازل اشقیایه و قوفدن عبارت بولنان احکام عملیه و حکم نظریه یی حاوی اولمسیله کتابک اصل و منشأ کی اولدیغندن [اصل قرآن] معناسه اولان (ام القرآن) اسم شریفیله ده مسمی اولمشدر .
بو سوره کریمه بالاتفاق یدی آیتدر . شو قدرکه علمادن بر قسیمی بسمله شریفه یی بر آیت عدایدوب (انعمت علیهم) قول شریفنی بر آیت اعتبار ایتمیشلر ، دیکر لری ایسه بونک عکسنه ذاهب اولمشلردر .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اجالا معناسی

رحمن و رحیم اولان الالهیک اسمیله او قورم

تفسیر

مکه مکرمه و کوفه ائمه قرآ و فقها سیله ابن مبارک و شافعی رحمهم الله حضراتنه کوره اوائل سور قرآنیه ده اولان بسمله شریفه سوره لردن جزء در .

مدینه منوره و بصره و شام ائمه قرآ و فقها سیله امام مالک و اوزاعی رحمهم الله حضرتنه کوره اوائل سورده اولان بسمله شریفه محضا تبرک ایچون یازلمش اولوب هیچ بر سورده دن جزء اولدینی کبی قرآندن دخی دکلدور .

حضرت امام اعظم رحمه الله بو مسئله ده نفی و اثباتدن هیچ بر طرفی تصریح ایتماش اولماقه برابر بسمله مذکورده نک هیچ بر سورده دن جزء اولماسنی مشعر اولان - جهری نمازلرده فاتحه ایله برابر جهراً قرائت ایلامسی و فاتحه به ضم ایدیلان هر هانکی بر سورده نک اولنده قرائتک مکروه اولسی کبی - بعض مجتهداتی دخی کتابلرده کورلدیکندن مشارالیه حضرتلرینه کورده ده اوائل سورده اولان بسمله نک او سورده لردن جزء اولدینی کبی قرآندن ده اولدینی ظن اولمشدر .

فقط شو مسئله مهمه امام محمده عرض اولدوقده [کتابک ایکی قابی آره سنده اولان شی قرآندر] مالنده کی (مَا يَنْزِلُ فِي كِتَابِكُمْ) جوابی ویرمش اولدیفغندن مختار اولان حضرت امامه کوره بسمله شریفه ، اوائلنده بولدینی سورده لردن جزء دکلسه ده آیات قرآنیه دن برآیت منفرده اولوب سورده لر اراسنی فصل ایچون نازل اولمش اولمیدر .

﴿ بسم الله ﴾ ده کی (با) فعل محذوفه متعلقدر . تقدیر کلام (بسم الله اقرأ) یعنی [اللهم اسمیله قرائت ایده رم] دیمکدر . بوراده مفعولی یعنی (بسم الله) لفظنی فعل قرائت اوزرینه تقدیم لازمدر . زیرا مقام ، (اسم الله) ایله تبرک و بوتبرکی اسم الله حصر ایله مشرکینی رد مقامیدر . بو ایسه آنجق (ایاک نعبد) ده اولدینی کبی لسان عربده مفعولی ، متعلق اولان فعلنه تقدیم ایله حاصلدر . و ترتیب وجودی یه ده موافقدر . چونکه ازلی و ابدی اولان اللهم اسمی البته حادث اولان فعل قرائتدن مقدمدر .

من تعالی حضرتنری کندی اسم شریفه تبرک و نعم الهیه سنه حمد و فضل و کرمندن استعطافک یولنی تعلیم و ارأه ایچون بسمله شریفه ایله مابعدینی یعنی سورة فاتحه بی قوللرینک لسانی اوزرینه ازال بیورمشدر . شو حالده نظم شریف ﴿ قولوا بسم الله ﴾ الح تقدیرنده در .

(اسم) [علو] و [ارتفاع] معنائه اولان (سمو) دن و یا اصلی (وسم) اولوب [علامت] معنائه کلان (سمة) دن مأخوذدر . (اسم) ایله یا (لفظ) و یا (ذات) و یا خود (صفت) معنایی مراددر . احتمال اوله کوره شهسز اسم مسمانک غیریدر . زیرا تلفظ و تکلم معنائه اولان (اسم) اصوات مقطعه دن مرکب و ام و اعصارک اختلافیه مختلف ، احياناً متعدد ، احياناً دخی متحد اولوب مسمانیسه بو کبی حاللردن آزاده بر حقیقت ثابتدر . احتمال ثانی به کوره شهسز اسم مسمانک عینیدر . فقط اسم بو معناده اشتهار اتمامشدر . احتمال ناکه کوره اسمده صفات سائره کبی مسمانک عینی ، مسمانک غیری ، مسمانک نه عینی ، نه ده غیری اولمق اوزره اوج قسمه منقسمدر . ابوالحسن الاشعری حضرتلری اسمک شو معنای اخیره مستعمل اولدیغنه ذاهب اولمشدر .

﴿الله﴾ بتون صفات کالییهی مستجمع اولان ذات واجب الوجودک اسمیدر اصلی مطلقاً معبود معنائه (اله) در . همزه حذف اولتوب یرینه الف و لام کتیرلمکله (الله) اولمش و فقط اصلی کبی [مطلق معبود] معنائه اولیوب (معبود بالحق) اولان ذات مقدسک علم مخصوصی قلمشدر .

بو لفظ شریفک اشتقاقه کلنجه یا (عبد) معنائه (آله) و یا (تحیر)

معنائه (آله) و یا خود (سَكَنْتُ إِلَيْهِ) معنائه (إِلَهْتُ إِلَى فُلَانٍ) و یا خود

(اِحْتَجَبَ) معنائه (لَأَه) دن مشتقددر . بو احتمالاتک هبسنه کوره ده وجه مناسبت ظاهردر . چونکه جناب حقه شو معانی اصلیه نک کافه سی موجوددر . زیرا کندی ذات پاک الهیسی سهاوات و ارضده معبود و کنه و حقیقتی سرفنده عقول بشر متحیر و مبهور و اذکار جمیه سیله قلوب خواص و ارواح ذوی الاختصاص کسب سکونته مسعود اولدیغی کبی ذات اجل و اعلاسی ده آثار جمالیه و جلالیه سیله ادراک ابصاردن محتجب و مستوردر .

بعض علماده بو لفظ شریفک شو اصلدن و یا بو اصلدن مشتق اولیوب ابتداءً ذات بارینک اسم علمیهی اولدیغی و جناب حقه اطلاقده هبیج بر وجه

مناسبت نظر مطالعه‌ی آئندین رأینده بولنمش و بو اسم شریفك دائماً موصوف اولوب هیچ بر شیئه صفت اولمامسی ده بو رأیی تأیید ایشلدر .

﴿الرحمن الرحیم﴾ بو ایکی صیفه فی الاصل (الرحمة) ماده‌سندن مأخوذ صفت مشبه‌در . مبالغه معناسنی افاده ایچون بنا قلمشدر وبعده اسماء غالبه الهیه‌دن اولمشلردر . یعنی بونلر فی الاصل صفت مشبهه ایسه‌لرده جناب حقهده استعماللری کثیر اولسی سببیه اسمیت جهتی وصفیت جهته غلبه ایدرهك اسماء حسنی عدادنه داخل اولمشلردر .

(رحمت) لغتده تفضل و احسانی اقتضا ایدن [رقت قلب] معناسه‌در . بومعنا انفعالات نفسانیه‌دن اولدیننی جهته (رحمن) و (رحیم) صفاتلرینک معنای اصلیری اعتباریه حق تعالی‌یه اطلاق اولنمی محال ایسه‌ده بویه انفعالات نفسانییه متضمن اولان اسماء الهیه‌ک کافسی معانی اصلیه‌لری جهته دکل غایتلری اعتباریه جناب حقه اطلاق اولدقلرندن (الرحمن الرحیم) لفظلری ده غایتلری اولان انعام و احسان معنالی اعتباریه ذات مقدسه اطلاق اولنمشلردر .

- یا اعلیٰ هر ایکیسنک معناسی ده [زیاده احسان ایدن] دیمکدر . فقط (رحمن) لفظنک حروفی (رحیم) لفظنک حروفندن زیاده اولدیننی ایچون (رحمن : رحیم) دن ابلغدر . چونکه لسان عربده زیاده بنا زیاده معنایه دلالت ایدر . بونک ایچوندرکه علما (الرحمن) کلمه‌سنی [دنیاده کافر و مؤمنه و بلکه ده بتون مخلوقاته رزق و یرن] و (الرحیم) لفظنی ده [آخرته بالخاصه مؤمن قوللرینی مستحق اولدقلری عقابدن عفوایه غریق لجه احسان ایدن] معناسده استعمال ایشلردر .

ارباب نصرقرده بعض ذواتده (الرحمن) ی [علی وجه البدایه یعنی امر خلقتده تحمل و قوابل و مقتضای حکمت اوزرینه کافه مخلوقاته وجود و یرن] و (الرحیم) ی ده [بحسب النهایه نوع انسانییه مخصوص کمال معنوی پی افاضه ایدن] معناسده استعمال ایشلردر .

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . مَالِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ ﴾

اجمالاً معناسی

هر حمد و ثنا رب العالمین، رحمن و رحیم، مالک یوم الدین اولان

اللاهم مخصوص صدر

تفسیر

(حمد) بالقصد والاختیار فاعلندن صدورایدن بر فعل جمیل مقابلنده ایدیلان شکر و ثنا معناسه در . او فعل جمیل انعام اولسون ، انعامک غیرى اولسون . بناءً علیه [علم و کرمی مقابلنده زیدی ثنا ایتدم] مآلنده (حمدت زیداً علی علمه و کرمه) دیمک مقبول بلغادر . فقط [وجهنک ملاحظ و حسنی مقابلنده زیدی ثنا ایتدم] مآلنی مفید اولمق اوزره (حمدت زیداً علی حسنه) دیمک مردود بلغادر . زیرا حسن و جمال زیدک بر فعل اختیاریسی دکلدرکه آنک مقابلنده زیدی ثنا ایتمک صحیح اوله بیلسون .

﴿ الحمد ﴾ مبتدادر . خبری ده ﴿ لله ﴾ قول شریفیدر ﴿ الحمد ﴾ فی الاصل استعمالی متروک یعنی وجوباً محذوف اولان (حمدت) و یا (احمد) فعینک مصدریدر . یعنی مفعول مطاقیدر . فقط مصدر منصوب ، جزؤ معناسی اولان زمان اعتباریله تجدد و حدوته دلالت ایدن فعل محذوقه دال اولمغله علی حاله ابقا اولدینی تقدیرده [حمدله] جملهسی جمله فعلیه اولوب حمدک علی الدوام جناب حقه اختصاصی افاده ایتدیکندن ﴿ الحمد ﴾ لفظ شریفی مبتداء اولمق اوزره مرفوع قلنمشدرکه [حمدله] جملهسی جمله اسمیه اولسونده اختصاص مذکورى علی وجه الدوام افاده ایلسون . بوراده کی حرف تعریف جنس و یا خود استغراقه محمول اولدیفندن ﴿ الحمد لله ﴾ جملهسی بتون محامدک جناب حقه اختصاصی افاده ایدرکه مطلوبده بودر . چونکه ماسبقدن معلوم اولدینی وجهله (حمد) بر امر خیری اختیاری مقابلنده اراد اولنان نادن عبارت اولوب بتون امور

خبره بی بالاختر خلق و ایجاد ایدن ایسه (وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَرِحْنَا)
منطوق میفنجه آنجق و اهب العطايا حق جل و علا حضرتلری اولدینی جهتله
کافه محامدک آکا انحصاری ضروریدر .

﴿رب﴾ فی الاصل [تربیه] معنانه مصدردر [تربیه] بر شیئی تدریجاً کاله
ایصال و تبلیغ اتمکدر . فقط بطریق المبالغه واجب تعالی حضرتلرینه وصف
اولمشدر . یعنی خدای متعال حضرتلرینک مخلوقاتی تربیه سنده اولان کال
المیسی حیر بخششای عقول بر درجهیه واصل اولدیغندن عین تربیه کسلمش
اولسی ادعا اولته رق (ب) لفظ شریفله توصیف بیورلمشدر . (رجل عدل)
(رجل صوم) کبی . بعض مفسرینه کوره ﴿ رب ﴾ لفظی فی الاصل (رب
یرب) دن صفت مشبهه اولوب مؤخرأ مملوکنی حفظ و تربیه ابتدیی جهتله
هر مالکه اسم اولمشدر . شو قدرکه حق تعالی حضرتلرندن بشقه سنه آنجق مقید
اوله رق اطلاق اولتور . فقهانک (رب المال) و (رب الدار) قولارنده اولدینی کبی .

﴿العالمین﴾ (عالم) ک جمیدر . [عالم] اللهدن بشقه جواهر و اعراضدن
صانع تعالی نک وجودنه دلالت ایدن هر نوع مخلوقه اطلاق اولتور . زیرا
هر نوع مخلوق بمکنات جمله سندن اولوب ممکناتک ماهیتلری ایسه کربک وجودلرینی
و کربک عدملرینی اقتضا اتمدکلرندن ساحه آرای وجود اولملری ایچون بر مؤثر
حقیقتک وجودی لابددر . بناء علیه انواع ممکناتک شواحوالی نظر دفته آلدقده
هر بری ایله وجود صانعه استدلال اولندیغندن آنلردن هر برینه [عالم]
اطلاق اولمشدر .

(رب العالمین) قول شریفی مکوناتک ، حین حدوشنده بر محدثه محتاج
اولدیغنه دلالت ابتدیی کبی حین بقاسندده بر مبقیه محتاج اولدیغنه دلالت
ایدر . شو قدرکه بو نظم شریف ممکناتک بر مبقیه محتاج اولدیغنه صراحتاً
و بر محدثه محتاج اولدیغنه التزاماً دلالت ایدر . زیرا [تربیه] بر شیئی زوال
و خللدن حفظ ایله مقتضای حکمت اوزره کاله قدر ایقسا دیمک اولدیغندن
شبهه یوقکه واجب تعالی نک انواع مکوناته علت مبقیه اولسی ثابت اولنجه

علت موجوده اولسی ده ثابت اولور . چونکه بر شیئی ابقا ایتک اولا اوشید
ایجاده وابسته در .

شومالده ﴿ رب العالمین ﴾ قول شریفنک معناسی [بتون عواظک موجود
ومریسی] دیمک اولدینی تظاهر ایدر .

﴿ الرحمن الرحیم ﴾ بونلرک معنالی بسمله شریفه نک تفسیرنده بیان ایدلدیکندن
بوراده تکراره حاجت یوقدر .

﴿ مالک یوم الدین ﴾ ائمه قرادن عاصم و کسائی و یعقوب حضرتنک قرائتیدر .

ائمه سائرہ ﴿ ملک یوم الدین ﴾ دیه قرائت ایشلردر . مختار اولان قرائت ده بودر .

زیرا بو قرائت روایت قرآنده مرتبه علیایی اخراز ایدن اهل حریمنک قرائتی

اولدینی کبی ﴿ لِنِ الْمُلُکِ ﴾ قول شریفی ده بونی مؤیددر . چونکه بو قول شریف

روز جزاده ﴿ مَلِکِیَّتِکَ ﴾ حق تعالی یه اثبات وانحصارنده نصددر . یعنی بو اثبات

وانحصاره صراحة دلیدر .

برده ﴿ مالک ﴾ لغته کندینه مخصوص اولان اشیای مملوکه سنده کیف مایشاء

متصرف معناسه در . ﴿ مَلِکَ ﴾ ایسه مأمور لرنده و بتون تبعه سنده امر و نهی ایله

متصرف پادشاه معناسه اولدیغندن شبهه یوق که ﴿ ملک ﴾ قرائتی ﴿ مالک ﴾

قرائتدن دها زیاده تعظیمی افاده ایدر .

﴿ یوم الدین ﴾ یوم جزا معناسه در . نتکیم [یاپدینک کبی مجازات اولتورسک]

معناسه اولان ﴿ کَمَا تَدْنُ تُدَانُ ﴾ مثل مشهور یله حماسه نک [انلر ایله بیتمزده عداوتیدن]

بشقه بر شیء قالدینندن بزه مجازات ایتدکلی کبی بزده آنلره مجازات ایلدک [

معناسه اولان

وَلَمْ يَبْقَ سِوَى الْعُدْوَانِ دَنَاهُمْ كَمَا دَانُوا

ییتده دخی (دین) کلمه سی (جزاء) معناسه استعمال ایدلشددر .

اسم فاعل صیغه سنک یعنی ﴿ مالک ﴾ لفظک ظرف اولان ﴿ یوم ﴾ توسعه

طریقیه مضاف قلنمی ظرفی مفعول به. مقامه اقامه نکته سنه مبنیدر . بو صیغه یا ماضی و یا خود استمرار معناسه در . بناء علیه نظم شریف تقدیر اوله کوره (مَلِكِ الْأُمُورِ يَوْمَ الدِّينِ) [یوم جزاده بتون اموره مالکدر] ، تقدیر ثانی به کوره (لَهَ الْمُلْكُ فِي هَذَا الْيَوْمِ) [او کونده پادشاهلق یالکز آنکدر] دیمک اولور. حق تعالی حضرتلری هر زمان مالک مطلق ایسه ده روز قیامته مالکیتی و یا خود [مَلِكِيَّتِي] کندینه تخصیص بیور مسنده بریسی قیامت کونخی تعظیم و دیکری ذات بارینک او کونده ظاهراً و حقیقهً امرینک انفاذیه متفرد بر حاکم مطلق اولدیغه تنیه اولق اوزره ایکی نکته واردر .

همای متعال حضرتنرینک کافه عوالمی ایجاد و آنلری زوال و خللدن حفظ ونع ظاهریه و باطنیه دنیویه و اخرویه سنی انلره احسان و انعام و یوم جزاده کمال عدالتله بین العباد اجرای احکامدن عبارت بولنان اوصاف جمیله ایله کندی ذات اجل و اعلا سنی توصیف بیورمی ذات بارینک بحق حمد استحقاقنی اشعار و افاده حکمتنه مبنیدر. بناء علیه (الحمد لله) دن (ایاک) قولنه قدر انظم شریف [بتون محامد الله مخصوصدر . چونکه رب العالمین در ، رحمن الرحیم در ، یوم جزانک مالک مطلقیدر] ما لنی افاده ایله یکنندن حمدک جناب حقه ثبوت و انحصاری براهین متعدده ایله مبرهن بر مدعا اولمش اولورکه مقصوده بونی افاده در .

﴿ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾

اجالا معناسی

یارب! آنجق سکا عبادت ایدر و آنجق سندن استعانه ایده در

تفسیر

بوندن اولکی آیتلرده اولا هر حمد و ثنائک مرجع حقیقیسی اولان ذات اجل و علا ، غائب صیغه سیله یعنی (الله) لفظ شریفیه ذکر ، بعده کندیسی

بالجمله ذوات سائر دن تمیز ایدن صفات جلیله ایله توصیف بیورولنجه جناب حق شو اوصاف جلیله سیله نظر قارنده شهود مرتبه سنده تعین ایده رک قارنک علمی معلوم معینه تعلق ایتمش و آرتق ذات سبحانیسه خطاب صیغه سیله (ایاک نعبد) الح دیه خطاب ایدلمک اقتضا ایلمشدرکه [ای شان الوهیتی و صفات علیای جبروتی بروجه بالا بیان بیوریلان رمز تعالی و تقدس حضرتلری عبادت و استعانه بی آنجق سکا حصر و تخصیص ایده رز] دیمکدر .

فی الواقع بو تخصیص غائب صیغه سیله ده یعنی (ایاه نعبد) دیمکده حاصلدر . زیرا کرك صیغه خطاب اولسون و کرك صیغه غیبت اولسون علی الاطلاق مفعولی فعل اوزرینه تقدیم ، حصر و تخصیصی مفیددر .

فقط ضمیر خطاب ضمیر غائبدن اعرف و تمیز جهتیله ازید اولدیغندن عبادت و استعانه نک جناب حقه حصر و تخصیصنه (ایاک) الح صیغه خطابنک (ایاه) الح صیغه غائبندن دها زیاده دلالت ایده چکی شبهه سزدر .

برده بوراده کی صیغه خطابه طریق برهاندن طریق عیانه ترقی و غیبتدن شهوده انتقال وارددر . کویا که اولجه نظر و استدلال ایله بیلنن جناب حق آرتق عیانا محسوس درجه سنه و اصل اولمش و دلیل عقلی ایله تعقل اولنورکن شمدی مشاعده مرتبه سنی بولمش و بناء علیه غیبت ، حضوره انقلاب ایده رک (ایاک نعبد) الح دنیلمشدر . بو قدر نکت و مزایای غائب صیغه سنک یعنی (ایاه نعبد) الح عبارتستیک افاده ایده میه چکی ایسه درکاردر .

بوراده غیبتدن خطابه انتقالده دیگر بر مهم نکته دها واردر که اوده عارفی بالله اولان ذاتک مبادی حال و منتهای احوالی بیانه اشارتدر . عارفک مبادی حالی ذکر و فکر ، و اسماء الهیه و آلاء سبحانیسه تفکر و حقت صنایع بدیمه سیله عظمت ظاهره و سلطنت باهره سنه استدلالدن عبارتدر . اول سورده دن (ایاک نعبد) الح آیته قدر ذکر اولان آیتلر ایله عارفک بو مبادی حالتیه اشارت اولنمش و کلامک اولی او مبادی به بنا قلمشدر .

عارفک منتهای احواله کلنجه اوده عارفک بحار و صلت امواجه قاریشوب

اهل مشاهده عبادینه بالدخول ریسنی عیاضاً کورمک و آکا شفاها مناجانده بولمقدن عبارتدرکه (ایک نعبد) الخ خطاب مستطابی ایلهده بوکا ایما بیورلمشدر. [بارب! بزى سامعین جملهسنه دکل، بلکه ایشته بویله واصلین زمرهسنه الحاق ایله]

مع هذا اسلوبی تجدید و سامعی تشیط ایچون بویله غیبتدن خطابه و خطابدن غیبه و غیبتدن تکلمه و سائریه انتقال ایتمک صورتیله کلامده «تفنن»، عادات عربدنر. آیات واحادیثده، امثال و اشعارده بونک پک چوق مثال و شاهدی واردر. ایشته (ایک نعبد) الخ نظم شریفی دخی بو شواهد جملهسندنر.

(ایا) ضمیر منصوب منفصلدر (ک) جناب حقه خطابدر. [عبادت] اقصای خضوع و منتهای تذلل معناسنهدر. بناءً علیه عبادت لفظی [آنحجق جناب حقه اولان خضوع] معناسنده مستعملدر.

(استعانه) طلب معاونت معناسنهدر. وایکی قسمدر. بری ضروریه، دیکری

غیر ضروریه در.

(ضروریه) فعل آنسز حاصل اوله میان شیدر فاعلک اقتداری، تصویری، و آلت و ماده نیک و جودی کی که فعل آنحجق بونلر ایله حصولپذیر اولور و بونلرک - حین وجودکنده عبدک قدرت و استطاعتله اتصافی لازمکلیر و ایشته اوزمان مکلف اولوسی دخی صحیح اولور.

(غیر ضروریه) فعل کندیسیله کسب سهولت ایدن شیدر. مشی و حرکتیه اقتداری اولان کسه ایچون بینهجک بر حیوان کی. مکلفیت عبد ایچون بوقسمک و جودی لازم دکلدر.

بومقامده طلب اولنان معاونتدن مقصد کافه امور مهمه نک و یا اداء عبادتک کندیسنه توقف ایتدیکی شیدر. (نعبد) و (نستعین) فاعلرنده کی نون، نون جمعدر. بناءً علیه بوفاعلرک تحتندده مستر اولان (نحن) ضمیری قاری ایله نمازده حاضر بولنان جماعته و سائر موحدینه راجعدر. بونک حکمتی ایسه

على الاشتراك ايديلن عبادت واستعانهك قرين قبول واجبات اولسنه
تبيدر.

هرنگه قارى عبادت ويا دعاسنده اخوان دينى كندينه شريك قيلارسه
آنلك ايچنده ملائكه كرام واولياء فخام كچي بر چوق مستجاب الدعوة اجله
بولنه جفندن آنلك فيض وبركاته كندى عبادت ودعاسنكده مظهر قبول واجبات
اوله جنى مأمول قويدر . وبونك ايچوندر كه جماعته نماز مشروع اولمشدر .
بوراده مفعولى يعنى «اياك» لفظنى فعلى اوزرينه تقديم — مفعولك جناب حقه
خطاب اولسى اعتباريله — شانه اهتمام وتعظيم ايله برابر معنى حصرى افاده
ايچوندر . يعنى عبادت واستعانهك جناب حقه حصرو تخصيصنى افاده نكته سنه مبيدر .
بوندن بشقه شو تقديمده عابدك نظرى اولاً وبالذات معبوده ومؤخراً
كنديسيله معبود بالحقى اراسنده — وصلت نيه ونسبت شريفه اولوق اعتباريله —
عبادته متوجه بولنسى واجب اولديغنده تبيه واردر .

زيرا عارفك واصل الى الله اوله بيلمسى آنجق جناب ذات اقدسى ملاحظهده
مستغرق وجميع ماسوادن مجرد وغائب اولسنه وابسته در . بناء عليه شو مقصد
اقصايه وصلت آرزوسنده بولنان برعارف نفسى ويا احوالندن بر حالى بيله
ملاحظه ايدى چكى زمان آنلى مقصود بالذات اوله رق ملاحظه ايتيوب بلكه
آنجق جناب حقى ملاحظه به بر آلت اولوق و او ذات مقدسه انتسابى بولنقى
اعتباريله ملاحظه ايتلى كه بحق مظهر عرفان اوله بيلسون .

— اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ —

اجمالا معناسى

يارب بزي طريق مستقيمه هدايت ايت

تفسير

بوآيت ، آيت سابقهده طلب اولنان معاونت الهيه يي بياندر . كويا طرف

حقدن [ای عبارت! نه کبی معاونه مظهرت آرزو ای دیورسکنز] طرزنده بر سؤال الهی توجه ایشم، قولر طرفندن ده ﴿اهدنا الصراط﴾ الح یعنی [یارب الطاف الهیه کدن طلب ایندیکنمز معاونت بزی طوغری یوله ارشاد و ایصال بیورمه کدن عبارتدر] دنیلمشدر .

(هدایت) بر کسه بی لطف ایله بر شیشه دلالت و ارشاد معناسه در (هدایت) ک معناسده [لطف] معناسی ملحوظ اولدینی ایچوندرکه (هدایت) آنجق خیرده استعمال اولنور. (فَاهِدُواهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ) قول شریفنده اولدینی کبی (هدایت) لفظک بعضاً شرده دخی استعمال ایدلدیکی وار ایسه ده بو استعمال حقیقت اولمیوب [تَهَكُّمُ] واستهزا طریقله مجازدر .

(وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا) آیت کریمه سی منطوقی منیفنجه انواع هدایت ربانیه عد و احصادن خار جدر. فقط بحسب الجنس درت مرتبه به منقسمدر. مرتبه اولی : قوه عقلیه و حواس باطنه و مشاعر ظاهره کبی انسانک منافع و مضالحنی جلب و استحصاله واسطه اولان قوایی افاضه در .

مرتبه ثانیه : حق ایله باطل و صلاح ایله عاقل بیننی فارق اوله جق دلالت باهره بی تعبددر .

مرتبه ثالثه : ارسال رسل و ازال کتب ایله طریق حتی اراشه در .

مرتبه رابعه : وحی ایله بالهام ایله یاخود منامات صادق ایله خواص عباده اشیا مستوره و احوال مخفییه بی نفس الامر مطابق اوله رق اراشه و آنلرک قلوبته برطاقم سرائر مکتومه بی کشف و اظهاردر .

بو قسم اخیره نائل و موفق اولمق شرفی انبیاء عظام و اولیاء کرام حضراتنه مخصوصدره بوراده قولر طرفندن استه نیلن (هدایت) دن مقصد یا آنلره ذاتاً احسان بیورلمش اولان (هدایت) ک تزییدی و یاخود او (هدایت) اوزره آنلرک تشیی و یاخود او (هدایت) ک تشییله برابر اکا ترتب ایدن سائر کافه مراتبک حصولدر .

ناو علیہ : عارف باللہ اولان برکته نمازنده بوآیت کریمہ بی قرائت ایتدکده مقصدی [باب! نامتاهی اولان نعوت جلالیه و اوصاف جمالیۃ الہیہ کده طریق سیر و سفرہ بزی ارشاد ایت که کندیمزدن احوال مظلمه و غواشی بدنیہ منزی ازاله و تجدید ایدلمده ملکات فاضله و فیوضات الہیک ابله ترین و انوار قدسیه که تنور ایدره رک سنی کندی نورکه رؤیت ایلیم و (وُجُوۃ یَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ اِلٰی رَبِّهَا نَاطِرَةٌ) سرینه مظهر اولهلم [دیمک اولدینی شہہ سزدر . (صراط) مطلقا یول و (مستقیم) دوز و طوغری معناسنہ در بوراده طوغری یولدن مقصد طریق حقدر . بعض مفسرین [طریق مستقیم] دن مقصد دین اسلامدر دیمشدر .

﴿ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ﴾

اجالا مناسی

کندیلرینه انعام ایتدیگ که ره لک یولنه بزی ارشاد ایت : دیمکدر .

تفسیر

بوقول شریف ما قبلندن بدلدرد . و بو بدلدرد ، بدل کلدرد . کلامده بدل ، مقصود بالذات اولدیغندن بوآیتده (اهدنا) فعلی تکرار ایدلش حکمنده در . قائده سی ایسه اهل ایمانک من القدیم سالک اولدقلری یولک استقامتله مشهود علیہ اولان برحق یول اولدیفنی الک بلیغ بر صورتده تأکید و بیاندر . زیرا بدل میدل منہک تفسیری حکمنده اولدیغندن ﴿ صراط الذین ﴾ الخ نظم شریفی [طریق مستقیمک آنجق اهل ایمانک طریقندن عبارت اولدیفنی کندیسنده اصلا خفا اولیمان بر امر بدیهدر] ما لنی تضمن ایتکده در ﴿ الذین ﴾ الخ دن مقصد انبیاء عظام و کندی زمانلرنده آنلره اتباع و ایمان ایدن ام ذوی الاحترامدر . (العام) ایصال نعمت معناسنہ در . (نعمت) لغتده انسانک کندی طبیغنه موافق ولدیذ بولدیفنی حالت حسنۃ حسیه معناسنہ در .

(وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا) آیت کریمه سی منطوقجه افرادی عد واحصادن خارج اولان نعم الهیه ایکی جنسه منحصر در . بری دنیوی ، دیکری اخروی در . دنیوی ایکی قسمدر . بری وهی دیکری کسبی در . وهی ده ایکی قسمدر . بری روحانیدر که بدنه نفخ روح ایتمک و آتی عقل ، فکر ، فهم و نطق کبی قوی ایله تنویر و تزین ایتمکدر .

دیکری جسمانیدر که اوده قوای لازمه و صحت کامله و اعضای تامه سیله بدنی خلق ایتمکدن عبارتدر .

دنیوی نعمتک کسبی قسمی ایسه نفسی رذائلدن تزکیه و اخلاق سنیه و ملکات فاضله ایله تخلیه دن و هیآت مرغوبه و تزینات مستحسنه ایله تزیندن و مال و جاه کبی شیلرک حصولدن عبارتدر .

اخروی نعمته کلنجه: اوده عیددن صادر اولان قصوری عفوایله آندن راضی اولوق و آتی مقرین ایله برابر اعلائی علینده ابدی اقامتله شرفیاب ایتمکدن عبارتدر . بوراده مطلوب اولان نعمتدن مقصد قسم ثانی ایله بوقسمه وصلت و نائلته واسطه اولاجق نعم دنیویه اولدیغنی اثباته حاجت یوقدر . زیرا بونک ماعداسنده مؤمن ایله کافر مشترکدر . حالبوکه مقصد — (انعمت علیهم) جمله صله سی اعتباریله — (الذین) موصولی مؤمنلره تخصیص ایتمکدر .

﴿ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴾

اجمالاً معناسی

آوززلرلیته غضب توجه ایتمش و طوغری یولدن صابمش اولانلرک غیر کسه لک یولنه بزنی ارشادایت: دیمکدر .

تفیی

بوقول شریفک جهت اعرابیه سنده ایکی احتمال وارددر .
برنجی احتمال بونک (الذین) دن بدل اولمیدر . بواحتماله کوره نظم شریف

[بزى شول كمسه لرك يولنه ارشاد ايت كه نعمت ابدية الهيه كه مظهر و غضب
وضلالدن سالم اولان آنلردر] مآلى افاده ايدر .

نظم شريفك بومآلى مفيد اولسي ﴿ غيرالمغضوب ﴾ الخ قولك معنای
لازمیسی اعتباریله در . او معنای لازمی ده (غضب و ضلال) دن سلامت معناسیدر .
زیرا (الذين) دن بدل قلنان (غیر) کلهسی صفت یعنی [مغایرت] معناسنی تضمن
ابتدیکندن کندیلرندن (الذين) الخ ديه تعبير بیسوریلان ، دها اجنی آیت
سابقه ده نعم الهیه ابدیه به مظهریتلری خبر و یریلان ذواتك غضب الهیه به دوچار
وضلالته کرفتار اولان کفار خا کساره مغایرتله اتصافلری ضروریدر . حالبوکه
آنلر بومغایرتله اتصاف ایدنجه (غضب و ضلال) دن سالم اولملرینک لزومی
طبیعدر . و (غیر) لفظنک (الذين) دن بدل اولمسنک صحیحی ده آنلر بومعنای
لازمی اعتباریله در . زیرا (غیر) کلهسنده بومعنی ملاحظه ایدیلنجه آرتق غیر
لفظی (صفت) معناسندن بالتجرد (ذات) معناسنه رجوع ایده جکندن و بو
تقدیرده بدل ایله مبدل منه اراسنده مناسبت تامه بولنه جفندن (غیر) لفظنک
(الذين) دن بدل قلنسنده هیچ بر محذورک قالیه جنی بدیهیدر .

(غیرالمغضوب) الخ قول شريفك جهت اعرابیه سنده کی

ایکنجی احتمال کلیمه : اوده بو قول شريفك (الذين) اسم موصولنه صفت مینه
ویا خود صفت مقیده اولسیدر . بواحواله کورده ده ، نظم شريفك [بزى شول]
کسه لرك يولنه ارشاد ايت كه آنلر نعمت ابدیه ایله غضب و ضلالدن سلامتی
کندیلرنده جمع ایتدیلر [معناسنی افاده ايدر .

فقط (غیر) کلهسنک ایهامده توغلنه مبنی معرفه اولان بر کلهیه مضاف
اولسه دخی او کله دن معرفه لك اخذ ایده میه جکندن بولفظنک [معرفه] اولان
(الذين) اسم موصولنه صفت اوله بیلمه سی یا بواسم موصولی [نکره] منزله
تنزیل ایتک صورتیله در . و یا خود بوراده (غیر) کلهسی یالکز ضد واحد
صاحبی اولان (المغضوب عليهم) مضاف اولدینی و بویه یرلرده بولفظنک مضاف
ایهدن معرفه لك اخذ ایده جکی بین العلماء متفق علیه بولندینی جهتله در .

(غضب) اراده انتقام زماننده هیجان نفس و غلیان دم معناسه در . فقط
[بسمله شریفه] نك تفسیرنده بیان ایدلیدی از زره جناب حق بوکی انفعالات
نفسانیه دن مژه اولدیغندن جناب حقه اسناد اولنان (غضب) لفظی آنک منها
وغایه سی اولان (عقاب) معناسنده مستعملدر .

(علیم) محل رفعه اولوب (المغضوب) ك نائب فاعلیدر (والضالین) ده کی
(لا) زاندر (غیر) لفظندن منفهم اولان [نقی] معناسنی تأکید ایچونددر
(ضلال) طوغری یولدن عمدأ ویاخود خطاء صایمق معناسه در (ضلالة) ك
برچوق مراتبی واردر ادناسی ترك اولی، اقصاسی ده کفردر .

بعضه فرینه کوره (المغضوب علیهم) دن مراد یهود و (ضالین) دن
مقصده نصاری در نته کیم یهود حقنده نازل اولان (مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ
عَلَيْهِ) و نصاری حقنده وارد اولان (قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا) آیت کریمه لری ده
بونى مؤیددر .

مع هذا (المغضوب علیهم) دن عصات و (والضالین) دن جهله [اله]
مراد اولق دخی اوجه احتمالاندر. زیرا اصل منم علیه اولانلر، حتی حق اولدینی
ایچون و خیری ده آنکه عمل ایتمک ایچون بیلنلر و بوایکی بیلکی بی کندیلرنده دایما
جعبه موفق اولانلردر. بونلرک ضد و مقابلدری ایسه بوایکی قوه عاقله و عامله لری
اخلال ایدنلردر؛ بناءً علیه عملی اخلال ایدن فاسق و مغضوب علیهدر. نته کیم
عمداً قائل حقنده نازل اولان (وَرَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ) آیت کریمه سی ده بونی مؤیددر.
علمی اخلال ایدن ده جاهل و ضالدر. نته کیم (فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ)
آیت کریمه سی ده بوکا دلیلدر .

﴿ آمین ﴾ (إِسْتِجَابٌ) یعنی [قبول آیت] معناسنده مستعملدر.
حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما رسالتپناه صلی الله تعالی علیه وسلم اقتدمز
حضرتلرندن (آمین) لفظنک شو معناه مستعمل اولدیغنی روایت ایلمشدر .
(۲ — صفوة البیان — ۱)

(آمین) لفظی بالاتفاق قرآن دن دکادر. فقط [سوره فاعحه] نک بونکه ختم اولنسی لازمدر. زیرا رسالتاب اقدمز حضرتلری (عَلَّمَنِي جِبْرَائِيلُ آمِينَ عِنْدَ قَرَأَتِي عَنِ الْفَاتِحَةِ وَقَالَ إِنَّهُ كَأَلْحَمِ عَلَى الْكِتَابِ) بیورمشدر که [فانچه دن فارغ اولدیغ زمان آمین دیمه کی بکا جبرائیل تعلیم ایلدی و آمین لفظی مکتوب اوزرینه باصیلان مهر کیدر] دیمکدر.

خلاصه تفسیر

ای عبار! دیککز که آنجیق رحمن و رحیم اولان الله ذوالجلال حضرتلرینک اسم شریفیله قرآن عظیم الشانی اوکورز.

هر حمد و ثنا بتون عوالمک موجد و مریسی و دنیاده هر مخلوقک و آخرتده بالخاصه مؤمنلرک نائل اولدقلری نعم عظامک منم حقیقیسی و روز جزانک مالک یکانه سی اولان الله مخصوصدر.

ای سو اوصاف جلیله ایله تزدمزده تعین و تمیز ایدن ذات باری ایدر آنجیق سکا عبادت ایدر و هر ایشمزده و بالخاصه صلوات مفروضه مزنی ادا خصوصنده عون و عنایتی سندن بکلرز.

سن عظیم الشان بز قوللرینی نعمت ابدیه الهیه که مظهریت و غضب و ضلالدن سلامت شرفی احراز ایدن خواص بندکانک طریق اولان راه حقه ارشاد و آنده ثابت و دائم و انواع هدایتک مراتب اقصاسنه و اصل و نائل ایله. [*] و یا نامتناهی نعمت جلالیه و اوصاف جمالیله کده

[*] اولکی معنی فاعحه شریفی بی او قویان عوام مؤمنینه و ایکنجر خواص مؤمنینه کوره در.

طریق سیر و سفری بزه نصیب آیت که نفس مزی ظلمات احوال
و کدرات بشریه دن تجرید و تبعید آیده لمده ملکات فاضله و فیوضات
ربانیه که تفیض و انوار قدسیه که تنور ایدرک جمال با کمالکی مشاهده
ایلیه لم .

بارب ا بارگاه الوهیتکه عرض ایلدی کمز شو دعامزی قرین اجابت

بیور .

سورة بقره

بو سورة کریمه مدینه منوره ده نازل و ایکی یوز سکسان یدی آتی شاملدر .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۞ اَلْم ۞ ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۞

اجالا معناسی

آیسته شو [الم] حروفی جنسندن ترکب ایدن قرآن کریم بر کتاب ..
کاملدر که آنده اصلا شك و شبهه یوقدر .

تفسیر

بعض سور شریفه اوائلنده بولنان بویله (الم) و (المص) و (المر) کبی ..
الفاظ حقنده اقوال کثیره واردر .

فول اول

بونلر اسماء حروف قدر . یعنی بونلردن هربری بر اسم اولوب مسالری ایسه شو الفاظ ایله تعیر اولتان و کندیلرندن کلهلر ترکب ایدن بحروف بسیطه در . مثلا (الف) لفظی بر اسمدر مساسی [ا] در . (لام) لفظی بر اسمدر مساسی [ل] در . (میم) لفظی بر اسمدر مساسی [م] در سائر لری ده بویه در . زیرا بو الفاظ اسمک تعریفده داخل اولدینی کبی اسمک خواصندن اولان (تعریف) و (تنکیر) و (جمع) و (تصغیر) مثللو شیر بونلرده عارض اولمقده در . امام خلیل و ابو علی کبی ائمه لسان دخی بو مسئله بی بزم بیان ایندی کمز وجهه بیان و تصریح ایشلردر .

فی الواقع ابن مسعود رضی الله عنہ رسول اکرم اقدمزدن روایت ایلدیکی
(مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الْم حَرْفٌ بَلْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا مٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ) [۱] حدیث شریفده بو کلهلره حرف اطلاق اولنمش ایسه ده بو اطلاق حقیقت اولیوب مجاز اولدیغنده شبهه یوقدر .

رسول اکرم اقدمزدن حضرت لری مدلولک اسمنی داله تسمیه بیورمشلردر . یعنی [ا] و [ل] و [م] کبی بسیطلره ، مبدائلره اطلاق اولنه جق [حرف] تسمیرینی آنلره دلالت ایدن [الف] ، [لام] ، [میم] لفظلرینه اطلاق بیورمشلردر .

بو اسملرک مسالری ایشته بویه تک حرفلردن و کندیلری ایسه اوچ واک اشاعی ایکی حرفدن مرکب کلهلردن عبارت اولمغله بونلرک حین ترکیلرنده مسالری اولان حروف بسیطه ایلك حرفلری تشکیل ایش و بوده شو اسملردن هربری تک

[۱] کتاب الهدن بر حرف اوقویان انجون بر حسنه واردر . حالبوکه بر حسنه به اون مثل اجر واردر . (بن الم حرف) دردم بلکه (الف حرفدر . لام حرفدر . میم حرفدر) دردم .